

Hubert Skwarczyński

Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym skarbowym

Palestra 51/1-2(577-578), 53-66

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZABEZPIECZENIE MAJĄTKOWE W POSTĘPOWANIU KARNYM SKARBOWYM

Zabezpieczenie majątkowe jest instytucją wywodzącą się z procedury karnej powszechnej i w zakresie przestępstw pospolitych zyskuje coraz większe znaczenie. W doktrynie podkreśla się, iż zastosowanie zabezpieczenia majątkowego we właściwym momencie oraz jego realizacja gwarantują pełne wykonanie wyroku skazującego w przedmiocie kar i środków karnych, a nadto ułatwiają ściągłość zasądzonych roszczeń cywilnych o naprawienie szkody¹.

Instytucja zabezpieczenia majątkowego w istocie takie funkcje pełni, zwłaszcza gdy jest stosowana w sprawach, w których rozstrzygnięcie sądu wiązać się będzie z nałożeniem na skazanego kar i środków karnych o charakterze majątkowym bądź z roszczeniami cywilnymi. Niekiedy jednak zabezpieczenie majątkowe jest stosowane w sposób *sit venia verbo* sztuczny i odnosi się do spraw, w których w rzeczywistości nie ma potrzeby takiego zabezpieczenia, chociaż spełnione są przesłanki formalne. Podstawy stosowania zabezpieczenia majątkowego ujęte są w sposób szeroki i dla większości spraw, będących przedmiotem postępowania, taką podstawę stwarzają, tym bardziej zadaniem organów postępowania jest wyselekcjonowanie tych spraw, w których istnieje nie tylko prawna, ale uzasadniona potrzebami i celami procesu konieczność zabezpieczenia. Większe ograniczenie jest przewidziane dla bliskiej zabezpieczeniu majątkowemu instytucji tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej, gdzie przepis – art. 295 § 1 *in fine* k.p.k. wymaga przesłanki w postaci obawy usunięcia tego mienia. Takiego warunku nie sformułowano dla zabezpieczenia majątkowego, a tylko dla tymczasowego zajęcia mienia. W rezultacie tam, gdzie nie ma obawy, iż mienie będzie usunięte, utrudniając czy wręcz uniemożliwiając zaspokojenie kar pieniężnych lub roszczeń odszkodowawczych związanych z przestępstwem, tymczasowe zajęcie mienia nie funkcjonuje, a uruchomienie postępowania w przedmiocie zabezpieczenia majątkowego następować powinno w drodze wydania postanowienia o zabezpieczeniu, po uprzednim ustaleniu składników majątku podejrzanego. Praktyka w tym zakresie kształtuje się jednak różnie, na co zresztą wpływa sama konfiguracja

¹ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2003, s. 578.

podstaw dla zastosowania tymczasowego zajęcia mienia oraz zabezpieczenia majątkowego.

Procedura karna skarbowa w zakresie zabezpieczenia majątkowego nie zawiera regulacji w pełni autonomicznych. Większość unormowań procedury karnej znajduje tu zastosowanie, w sposób odpowiedni dla czynów karnych skarbowych (*arg. ex art. 113 § 1 k.k.s.*). Zgodnie z art. 291 § 1 k.p.k. zabezpieczenie majątkowe może być stosowane w razie popełnienia przestępstwa, za które można orzec grzywnę, przepadek, nawiązkę lub świadczenie pieniężne, albo nałożyć obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W zakresie czynów skarbowych można orzec grzywnę, która jest tu dominującą sankcją, oraz przepadek przedmiotów, stanowiący środek karny, a zarazem środek zabezpieczający w sprawach o przestępstwa skarbowe (art. 22 § 2 pkt 2 k.k.s. i art. 22 § 2 pkt 6 k.k.s.), jak i o wykroczenia skarbowe (art. 47 § 2 pkt 2 k.k.s. i art. 47 § 3 k.k.s.). Nie znajdują zastosowania w sprawach o czyny skarbowe podstawy dla zabezpieczenia w postaci orzeczenia środków karnych: nawiązki, świadczenia pieniężnego, obowiązku naprawienia szkody i zadośćuczynienia. W ogóle nie mają zastosowania do czynów skarbowych podstawy zabezpieczenia majątkowego ujęte w art. 291 § 2 k.p.k., a dotyczące popełnienia przestępstwa przeciwko mieniu lub wyrządzenia przestępstwem szkody w mieniu. Specyfika czynów karnych skarbowych wiąże się m.in. z tym, że „szkodę” stanowi jeśli nie uszczuplenie, to przynajmniej zagrożenie uszczuplenia należności publicznoprawnych. Dlatego też w przypadku zabezpieczenia majątkowego w kodeksie karnym skarbowym ustawodawca poszerzył jego podstawy na obowiązek uiszczenia należności publicznoprawnej uszczuplonej czynem zabronionym. Poza tym art. 131 § 1 k.k.s. stwarza możliwość zabezpieczenia majątkowego w przypadku ściągnięcia równowartości pieniężnej przedmiotów podlegających przepadkowi. Zabezpieczenie majątkowe przewiduje się również w zakresie grożącego środka karnego przepadku korzyści majątkowej i ściągnięcia jej równowartości pieniężnej (art. 131 § 2 k.k.s.).

Sposób zabezpieczenia jest w większości regulowany przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego, do których odsyła art. 292 § 1 k.p.k. mający zastosowanie w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe (art. 113 § 1 k.k.s.). W takim przypadku zabezpieczenie majątkowe może nastąpić poprzez wymienione w art. 747 k.p.c.:

- zajęcie ruchomości, wynagrodzenia za pracę, wierzytelności z rachunku bankowego, albo innej wierzytelności lub innego prawa majątkowego,
- obciążenie nieruchomości obowiązanego hipoteką przymusową,
- ustanowienie zakazu zbywania lub obciążania nieruchomości, która nie ma urzędzonej księgi wieczystej, lub której księga wieczysta zaginęła lub uległa zniszczeniu,
- obciążenie statku albo statku w budowie hipoteką morską,
- ustanowienie zakazu zbywania spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu,
- ustanowienie zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem lub gospodar-

stwem rolnym obowiązane, albo zakładem wchodzącym w skład przedsiębiorstwa lub jego częścią, albo częścią gospodarstwa rolnego obowiązane.

Jedynie w sytuacji, gdy zabezpieczenie stosuje się odnośnie do przepadku, kodeks postępowania karnego wskazuje jako formy zabezpieczenia: zajęcie ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych oraz ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości i w tej sytuacji zakaz podlega ujawnieniu w księdze wieczystej, a w przypadku gdy nieruchomość nie ma urządzonej księgi wieczystej w zbiorze dokumentów (art. 292 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Prawo karne skarbowe nakazuje przepis art. 292 § 2 k.p.k. stosować dla zabezpieczenia majątkowego grożącego przepadku korzyści majątkowej i ściągnięcia jej równowartości pieniężnej oraz przepadku przedmiotów i ściągnięcia ich równowartości pieniężnej (art. 131 § 4 k.k.s.). W pozostałych przypadkach jako sposoby zabezpieczenia majątkowego stosuje się postacie zabezpieczenia wymienione w art. 747 k.p.c.

Organem uprawnionym do wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym jest sąd, a w postępowaniu przygotowawczym z prawa tego korzysta prokurator (art. 293 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). W większości przypadków zabezpieczenie majątkowe stosuje się jednak w przygotowawczym stadium procesu, jako że jest ono faktycznie uzasadnione w tych sytuacjach, w których jego brak spowodowałby uniemożliwienie realizacji kar majątkowych i innych środków o tym charakterze, dla którego zabezpieczenie się stosuje, stąd istotny jest element sprawności i metoda swoistego zaskoczenia w związku z realizacją zabezpieczenia na mieniu podejrzanego. Pozostawienie podjęcia decyzji w tym przedmiocie na etap postępowania sądowego powoduje, że w przypadkach gdy zabezpieczenie jest rzeczywiście konieczne, podejrzany będzie miał czas, by dokonać w swoim majątku zabiegów, które w przyszłości, na etapie wykonawczym kary, jeśli nie uniemożliwią, to istotnie utrudnią wykonanie kar i środków karnych o charakterze majątkowym. Z uwagi, iż wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym ogranicza uprawnienia do rozporządzania przez osobę, której zabezpieczenie dotyczy, składnikiem (składnikami) majątkowymi objętymi zabezpieczeniem, w uprawnienie to nie wyposażono finansowego organu dochodzenia ani finansowego organu nadrzędnego, pozostawiając w postępowaniu przygotowawczym decyzję o zabezpieczeniu prokuratorowi, chociażby chodziło o wykroczenie skarbowe (art. 122 § 2 k.k.s.) Nie dokonano zatem cesji tego uprawnienia na finansowe organy postępowania przygotowawczego. Oczywiście w przypadku, gdy postępowanie przygotowawcze w sprawie o przestępstwo czy wykroczenie skarbowe jest prowadzone przez niefinansowy organ dochodzenia, postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym może wydać również jedynie prokurator. Odmienne niż w sprawach o wykroczenia pospolite, gdzie ani sąd, ani prokurator nie mają podstaw do zastosowania zabezpieczenia majątkowego, kodeks karny skarbowy w zakresie wykroczeń skarbowych takie uprawnienie przewidział. Geneza takiego rozwiązania tkwi w odmienności czynów skarbowych, które chociażby stanowiły

wykroczenia, to ich istota z zasady, tak jak przy przestępstwach skarbowych, oparta jest na uszczupleniu lub narażeniu na uszczuplenie należności publicznoprawnej. W konsekwencji w przypadku szeregu wykroczeń skarbowych *differentia specifica* tkwi jedynie w wysokości uszczuplenia, lub narażenia na uszczuplenie, należności publicznoprawnej albo wartości przedmiotu czynu. Nie ma zatem zasadnych podstaw dla eliminowania możliwości zabezpieczenia majątkowego w sprawach o wykroczenia skarbowe, tym bardziej że wysokość kwoty uszczuplenia, która przy niektórych czynach skarbowych dzieli je na przestępstwa i wykroczenia, wynosi pięciokrotność wysokości minimalnego wynagrodzenia w czasie popełnienia czynu (art. 53 § 3 k.k.s.), nadto wykroczenia skarbowe zagrożone są jedynie karami finansowymi. Inaczej rzecz się przedstawia w sprawach o czyny pospolite, gdzie wykroczenia są czynami przekrojowo zróżnicowanymi, o znacznie niższym stopniu społecznej szkodliwości niż przestępstwa, sankcja grzywny ma istotne znaczenie, ale jest tylko jedną z kar, przepadek przedmiotów należy do rzadkości, a w szerokim zakresie stosuje się system środków oddziaływania pozakarnego nieznanymi wykroczeniom skarbowym. W rezultacie stosowanie zabezpieczenia majątkowego w sprawach o wykroczenia pospolite byłoby niecelowe i słusznie prawodawca z takiej możliwości zrezygnował.

Regulujący tymczasowe zajęcie mienia art. 295 k.p.k. poprzez art. 113 § 1 k.k.s. stosować można w sprawach karnych skarbowych tak do przestępstw, jak i wykroczeń skarbowych w przypadku obawy usunięcia mienia ruchomego osoby podejrzanej (art. 295 § 1 k.p.k.). Tymczasowego zajęcia mienia ruchomego mogą dokonać finansowe, jak i niefinansowe organy dochodzenia (art. 150 § 1 k.k.s.), nie mogą czynić tego wobec podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Taka możliwość byłaby dopuszczalna w sytuacji, gdyby art. 125 k.k.s., wymieniający przepisy odpowiednio stosowane do podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, dotyczące podejrzanego, wskazał również na art. 295 k.p.k., czego jednak prawodawca nie uczynił. Tymczasowe zajęcie mienia może nastąpić również w sprawach o wykroczenia skarbowe w ramach postępowania mandatowego. Tu bowiem w razie odmowy przyjęcia mandatu karnego, zwłaszcza gdy sprawca wykroczenia skarbowego przebywa stale za granicą, albo gdy nie można ustalić jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju, organ dochodzenia lub jego przedstawiciel może dokonać tymczasowego zajęcia mienia ruchomego sprawcy, w szczególności przedmiotów zagrożonych przepadkiem (art. 139 § 2 k.k.s.). Do tymczasowego zajęcia mienia ruchomego należy w tym przypadku również stosować zasady z k.p.k., co za tym idzie upada ono, gdy w ciągu 7 dni od zajęcia nie zostanie wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym (art. 295 k.p.k.). Zajęcie, jak głosi sam przepis, może dotyczyć przedmiotów zagrożonych przepadkiem, ale nie tylko, skoro ustawa posługuje się terminem „w szczególności”. Zajęcie przedmiotów zagrożonych przepadkiem ma natomiast znaczenie o tyle, że ze względu na osobę, wobec której je zastosowano, dalsze postępowanie może

przybrać postać procesu w stosunku do nieobecnych, a w takim postępowaniu możliwe jest ograniczenie się do orzeczenia przepadku przedmiotów (art. 19 § 4 k.k.s.)². Według nowej regulacji art. 132a k.k.s. tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej można dokonać w tych sytuacjach, w których istnieją podstawy dla zabezpieczenia majątkowego (art. 131 k.k.s.), o ile zachodzi obawa usunięcia tego mienia.

Zabezpieczenie majątkowe w procedurze karnej skarbowej, podobnie jak w zakresie przestępstw pospolitych, upada wówczas, gdy nie zostanie prawomocnie orzeczona grzywna (art. 294 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). W nawiązaniu do podstaw zabezpieczenia majątkowego w postaci przepadku przedmiotów lub ściągnięcia ich równowartości pieniężnej oraz przepadku korzyści majątkowej lub ściągnięcia jej równowartości pieniężnej kodeks karny skarbowy w art. 132 przewiduje, iż w przypadku braku prawomocnego orzeczenia tych środków karnych zabezpieczenie majątkowe upada (art. 132 zdanie I k.k.s.). Nieco inne zasady wprowadzono dla zabezpieczenia należności publicznoprawnych. W tym przypadku zabezpieczenie upada, gdy w ciągu 3 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie nie zostanie wszczęta egzekucja dla ściągnięcia tych należności (art. 132 zdanie II k.k.s.). Zabezpieczenie majątkowe upada również w przypadku uchylecia postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym w wyniku środka zaskarżenia.

Zabezpieczenie majątkowe wobec stron szczególnych

Charakterystyczną cechą postępowania karnego skarbowego jest występowanie szczególnej strony procesowej, jaką jest odpowiedzialny posiłkowo. Instytucja ta znajduje odzwierciedlenie także w przypadku zabezpieczenia majątkowego, w ten sposób że zabezpieczenie wykonania kary grzywny oraz ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów może nastąpić także na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 131 § 4 k.k.s.). Rozwiązanie prawne rozszerza zatem możliwość zabezpieczenia wykonania kary grzywny oraz ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów na mienie podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Powstaje zagadnienie, w którym momencie procesu możliwe jest sięgnięcie po zabezpieczenie majątkowe na mieniu podmiotu odpowiedzialnego posiłkowo. Ustalenie tego momentu wymaga naszkicowania procesowych podstaw odpowiedzialności posiłkowej.

Pociągnięcie do odpowiedzialności posiłkowej następuje w formie postanowienia, które zawiera oznaczenie oskarżonego, zarzucanego mu przestępstwa skarbowego, kwalifikacji prawnej, podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej oraz

² T. Grzegorzcyk, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2001, s. 468.

podstaw pociągnięcia do tej odpowiedzialności (art. 124 § 1 w zw. z § 3 k.k.s.). Wskazanie podstaw odpowiedzialności posiłkowej wymaga określenia, w sposób syntetyczny, tych warunków, które *in concreto* odpowiadają ustawowym podstawom odpowiedzialności posiłkowej. Należy przeto określić stosunek prawny łączący sprawcę z podmiotem pociągniętym do odpowiedzialności posiłkowej, jak również dokonać ustalenia, że mógł on odnieść lub odniósł korzyść majątkową³. Elementy, jakie zawiera przedmiotowe postanowienie, wskazują na bliskość z instytucją przedstawienia zarzutów podejrzanemu w postępowaniu karnym czy postępowaniu karnym skarbowym. Postanowienie w tym przedmiocie wydaje w postępowaniu przygotowawczym organ prowadzący to postępowanie, a po wniesieniu aktu oskarżenia sąd (art. 124 § 2 k.k.s.). Dla przypisania odpowiedzialności posiłkowej konieczne jest skazanie sprawcy za przestępstwo skarbowe i to na karę grzywny, a można ją stosować dopiero wtedy, gdy sprawca nie uiszczył grzywny i nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji (art. 184 § 1 k.k.s.), a przepis ten stosuje się odpowiednio do środka karnego ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów (art. 184 § 6 k.k.s.).

W konsekwencji rodzi się problem, jak zrealizować zabezpieczenie majątkowe na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Rzecz jednak w tym, iż należy odróżnić pociągnięcie do odpowiedzialności posiłkowej, które może nastąpić już w toku postępowania przygotowawczego, nie wcześniej jednak niż po postawieniu zarzutu sprawcy, od samej odpowiedzialności posiłkowej, którą to odpowiedzialność nakłada się w orzeczeniu kończącym postępowanie. Realizacja odpowiedzialności odbywa się w myśl zasad określonych w art. 184 k.k.s. i wówczas odpowiedzialny posiłkowo uiszcza karę grzywny, której nie uiszczył skazany, o ile stwierdzono, że nie można jej ściągnąć od sprawcy w drodze egzekucji (art. 184 § 1 k.k.s.), czyli po otrzymaniu przez organ wykonujący orzeczenie protokołu bezskutecznej egzekucji. Odpowiedzialność posiłkowa jako odpowiedzialność subsydiarna może pojawić się dopiero w określonym stadium postępowania wykonawczego, modyfikując w istotny sposób wykonanie grzywny, jak też środka karnego ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów⁴. Nie ulega zatem wątpliwości, że możliwe będzie zabezpieczenie majątkowe na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, sam przepis art. 131 § 3 k.k.s. mówi bowiem o mieniu „podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej”, nie zaś o mieniu „odpowiedzialnego posiłkowo”.

Zagadnieniem, jakie powstać może na tym tle, jest również kwestia ewentualnego zbiegu zabezpieczenia majątkowego na mieniu podejrzanego i podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Wydaje się, iż takiej sytuacji nie można wykluczyć, przy czym odpowiedzialność posiłkowa ma charakter odpo-

³ Z. Gostyński, *Komentarz do kodeksu karnego skarbowego*, Warszawa 2000, s. 128.

⁴ K. Postulski (w:) T. Grzegorzczak, K. Postulski, *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny skarbowy*, z. 29, Warszawa 2000, s. 238–239.

wiedzialności subsydiarnej i w tym świetle należy rozpatrywać zabezpieczenie na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Innymi słowy w sytuacji, gdy istnieje możliwość sięgnięcia, w sposób prawnie dopuszczalny, do składników majątku ruchomego czy nieruchomości podejrzanego, nie ma zasadnych podstaw do zabezpieczenia kary grzywny oraz ściągnięcia równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej.

W przypadku dokonywania zabezpieczenia na mieniu podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej realizacja zabezpieczenia następuje w sposób przewidziany w przepisach k.p.k. i k.p.c., tak jak odbywa się to w stosunku do mienia podejrzanego.

Wobec podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej nie ma możliwości stosowania tymczasowego zajęcia mienia. Instytucja ta odnosi się bowiem do osoby podejrzanego, a tym bardziej do podejrzanego, brak jednak wyraźnej podstawy, by dokonywanie tymczasowego zajęcia mogło dotyczyć podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej.

Obok odpowiedzialnego posiłkowo szczególną stroną postępowania karnego skarbowego stanowi interwenient, który nie będąc podejrzanym czy oskarżonym w postępowaniu w sprawie o przestępstwo skarbowe, zgłosił w tym postępowaniu roszczenie do przedmiotów podlegających przepadkowi (art. 53 § 41 k.k.s.). Jeżeli w toku postępowania dokonano zatrzymania albo zabezpieczenia przedmiotu, organ prowadzący postępowanie winien niezwłocznie zawiadomić o tym interwenienta (art. 127 § 3 k.k.s.). Zgłoszenie interwencji nie stoi bowiem na przeszkodzie dokonania tymczasowego zajęcia mienia i zabezpieczenia majątkowego, chociażby zgłoszono roszczenie do przedmiotów objętych zabezpieczeniem. Interwenient staje się stroną postępowania od chwili zgłoszenia interwencji i od tego momentu przysługują mu wszystkie prawa, jakie kodeks przyznaje szczególnej stronie procesu. Interwenientowi przysługują jednak uprawnienia w ograniczonym zakresie w tym sensie, że może dokonywać tylko tych czynności, które bezpośrednio wiążą się z dochodzonym roszczeniem i mają służyć ochronie jego interesu w procesie⁵. Nie powinno budzić wątpliwości, że takim uprawnieniem jest również prawo do zaskarżania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym, gdy jego przedmiotem jest rzecz, względem której interwenient wnosi roszczenia (art. 293 § 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Ma to bowiem związek z dochodzonym roszczeniem i służy ochronie interesów interwenienta w procesie. Jednocześnie zauważyć należy, iż w art. 293 § 2 k.p.k. mówi się, iż na postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym przysługuje zażalenie, nie dekretując, komu to zażalenie służy. Z ogólnych przepisów o zażaleniu wynika, iż zażalenie przysługuje stronom, a także osobie, której postanowienie bezpośrednio dotyczy, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 459

⁵ M. Hudzińska, *Interwencja w prawie karnym skarbowym*, „Monitor Prawniczy” 2002, nr 14, s. 671.

§ 3 k.p.k.). W przypadku zażalenia na postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym ustawa nie stanowi inaczej, a zgodnie z art. 120 § 1 i 2 k.k.s. interwenient jest stroną tak w sprawach o przestępstwa jak i wykroczenia skarbowe. Wprawdzie w katalogu przepisów stosowanych do interwenienta, zawartych w art. 128 § 1 k.k.s., zabrakło unormowania art. 293 § 2 k.p.k., ale ma to związek z tym, że art. 293 § 2 k.p.k. w zw. z art. 459 § 3 k.p.k. można stosować do interwenienta – jako strony postępowania w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe poprzez art. 113 § 1 k.k.s. i nie ma potrzeby sięgania po ów przepis na zasadach zawartych w art. 128 § 1 k.k.s.

Zabezpieczenie majątkowe z mocy prawa

Szczególne zadania, jakie do spełnienia ma postępowanie karne skarbowe, przejawiają się w takim ukształtowaniu postępowania w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, aby nastąpiło wyrównanie uszczerbku finansowego Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innego uprawnionego podmiotu spowodowanego czynem zabronionym (art. 114 § 1 k.k.s.). W ten sposób prawodawca uzupełnił zakres celów postępowania karnego wyznaczonych art. 2 § 1 k.p.k., które poprzez art. 113 § 1 k.k.s. mają zastosowanie do spraw karnych skarbowych. Nadrzędny interes fiskalny Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego oraz wyrównanie uszczerbku fiskusa przejawia się także w konstrukcji zabezpieczenia majątkowego z mocy prawa. Nie jest tu wymagane wydanie odrębnego postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym.

Taki sposób zabezpieczenia majątkowego powstaje w związku z funkcjonowaniem instytucji pociągnięcia do odpowiedzialności za zgodą sprawcy, odnosi się zatem do postępowania mandatowego oraz dobrowolnego poddania się odpowiedzialności.

W przypadku nałożenia mandatu karnego sprawca zostaje ukarany bez przeprowadzania postępowania przed sądem, a zasadniczo również bez postępowania przygotowawczego, choć prowadzenie postępowania przygotowawczego w sprawie o wykroczenie skarbowe nie wyklucza ukarania sprawcy mandatem przez finansowy organ postępowania przygotowawczego, o ile zostają spełnione przesłanki do jego zastosowania na podstawie art. 137 § 1 k.k.s. i brak jest szczególnych podstaw wykluczających możliwość sięgnięcia po ten tryb. Gdyby ukaranie prawomocnym mandatem nastąpiło za czyn niebędący wykroczeniem skarbowym, czyli niebędący w ogóle czynem zabronionym (czyn prawnokarnie irrelevantny) bądź będący czynem zabronionym jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, mandat podlega uchyleniu na wniosek ukaranego złożony w zawitym terminie 7 dni od daty uprawomocnienia się mandatu, lub z urzędu (art. 140 § 1 k.k.s.). Jeśli czyn, który nie jest wykroczeniem skarbowym, okazuje się jednak przestępstwem skarbowym, innym przestępstwem lub wykroczeniem (nie-skarbowym), grzywnę, jaką uiszczono z tytułu popełnienia czynu zabronionego, zatrzymuje się do zakończenia postępowania jako zabezpieczenie groźących sprawcy kar, środków karnych lub innych środków oraz kosztów postępowania (art. 140 § 3 k.k.s.).

W przypadku instytucji dobrowolnego poddania się odpowiedzialności zabezpieczenie majątkowe z mocy prawa może powstać w razie cofnięcia wniosku o zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności. Cofnięcie wniosku nie może nastąpić po wniesieniu do sądu przez finansowy organ postępowania przygotowawczego wniosku o udzielenie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności oraz nie jest możliwe przed upływem 1 miesiąca od złożenia wniosku przez sprawcę (art. 144 § 1 k.k.s.). Ten ostatni, zgłaszając wniosek o zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, obowiązany jest uiścić:

- należność publicznoprawną, jeżeli w związku z deliktem skarbowym nastąpiło uszczuplenie tej należności, o ile do chwili zgłoszenia wniosku należność nie została w całości zapłacona,
- kwotę odpowiadającą wysokości co najmniej jednej trzeciej minimalnego wynagrodzenia tytułem kary grzywny za przestępstwo skarbowe i jedną dziesiątą tego wynagrodzenia tytułem kary grzywny za wykroczenie skarbowe,
- zryczałtowaną równowartość kosztów postępowania,
- równowartość pieniężną przedmiotów, w razie niemożności złożenia przedmiotów dotkniętych obligatoryjnym przypadkiem, bądź wyrazić zgodę na ich przepadek (art. 143 § 1 i 2 k.k.s.).

W sytuacji skutecznego cofnięcia wniosku uiszczone przez sprawcę kwoty stanowią, do czasu zakończenia postępowania, zabezpieczenie grożących mu kar, środków karnych lub innych środków oraz kosztów postępowania (art. 144 § 3 k.k.s.).

Wystąpienie przez sprawcę z wnioskiem o zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, przy spełnieniu warunków z art. 143 k.k.s., stanowi jedynie propozycję konsensualnego zakończenia sprawy skierowaną wobec finansowego organu postępowania przygotowawczego i mimo spełnienia formalnych przesłanek wniosek nie musi zostać zaakceptowany przez organ finansowy. W takim przypadku kwoty uiszczone przez sprawcę zachowuje się jako zabezpieczenie grożących mu kar, środków karnych lub innych środków oraz kosztów postępowania, zarówno wtedy, gdy sprawca nie zaskarży postanowienia odmawiającego wniesienia wniosku o udzielenie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, albo wniesione zażalenie nie zostanie uwzględnione (*arg. ex art. 147 k.k.s. w zw. z art. 144 § 3 k.k.s.*). Trzeci przypadek zabezpieczenia majątkowego z mocy prawa dotyczy również procedury dobrowolnego poddania się odpowiedzialności i ma związek z nieuwzględnieniem przez sąd wniosku organu finansowego o udzielenie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, co zachodzi w przypadku, gdy:

- co do zarzucanego podejrzanemu czynu skarbowego nie ma możliwości zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności (art. 18 § 2 pkt 1 i 2 k.k.s.),
- pojawiła się interwencja co do przedmiotów przypadku i nie została wycofana,
- brak jest spełnienia wymogów formalnych wniosku, przy czym tu może nastąpić zwrot do ich uzupełnienia,

– nie zachodzą podstawy w postaci niebudzących wątpliwości w zakresie winy sprawcy i okoliczności czynu,

– warunki wynegocjowane przez organ finansowy są zbyt łagodne z punktu widzenia osiągnięcia celów procesu i zaspokojenia interesu finansowego Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, co nie wyklucza możliwości ich renegocjacji i ponownego wniesienia wniosku.

Nieuwzględnienie wniosku przez sąd powoduje zwrot sprawy finansowemu organowi dochodzenia, a przepis art. 144 § 3 k.k.s. stosuje się odpowiednio (art. 148 § 6 k.k.s.). W rezultacie złożone przez sprawcę kwoty, związane z wnioskiem, ewentualnie powiększone w ramach negocjacji ze sprawcą dla wniesienia wniosku, podlegają zabezpieczeniu do zakończenia postępowania.

Wykonywanie rozstrzygnięć o zabezpieczeniu majątkowym

Zgodnie z wcześniej sygnalizowanym art. 293 § 1 k.p.k. postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym wydaje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator. W praktyce jednak, co już podkreślano, zabezpieczenie majątkowe stosuje się głównie w postępowaniu przygotowawczym. Prokurator może wydać postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym po wykonaniu tymczasowego zajęcia mienia ruchomego przez finansowy lub niefinansowy organ postępowania przygotowawczego (art. 150 § 1 k.k.s.). Wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym może nastąpić też bez dokonywania tymczasowego zajęcia mienia. Instytucja tymczasowego zajęcia mienia dotyczy bowiem jedynie mienia ruchomego i to w sytuacji, gdy zachodzi obawa usunięcia tego mienia (art. 295 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.).

W przypadku realizacji zabezpieczenia majątkowego w postępowaniu o przestępstwa pospolite prokurator po sporządzeniu postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym kieruje je do sądu w celu nadania klauzuli wykonalności. Takie wymogi stawia dla prokuratorów § 170 ust. 1 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁶.

Konieczność takiego procedowania warunkowana jest, niezależnie od przepisów ww. rozporządzenia, przede wszystkim przepisami ustawy. Realizacja zabezpieczenia majątkowego wkracza bowiem w domenę unormowań postępowania cywilnego i z mocy art. 292 § 1 k.p.k. zabezpieczenie majątkowe następuje w sposób wskazany w kodeksie postępowania cywilnego. W rezultacie postanowienie prokuratorskie o zabezpieczeniu majątkowym, jako inne orzeczenie w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 292 § 1 k.p.k., stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu przepisów procedury cywilnej. Podstawą egzekucji jest zaś tytuł egze-

⁶ Dz.U. z 1992 r. Nr 38, poz. 163 z późn. zm.

kucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności (art. 776 k.p.c.). Stąd konieczność nadania przez sąd klauzuli wykonalności. Sądem właściwym w tym przedmiocie będzie sąd właściwy do rozpoznania zażalenia na postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, czyli sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie (arg. ex art. 293 § 2 k.p.k.). Tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności staje się tytułem wykonawczym (art. 776 k.p.c.). Postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym zaopatrzone w klauzulę wykonalności prokurator przekazuje organowi egzekucyjnemu do wykonania, wskazując w piśmie przewodnim mienie podejrzanego ujawnione w toku postępowania przygotowawczego i miejsce, w którym się ono znajduje (§ 170 pkt 3 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury). Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na przepis § 170 ust. 2 tegoż Regulaminu, który w zdaniu drugim stanowi, iż podejrzanemu przebywającemu na wolności odpis postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym doręcza się za pośrednictwem organu egzekucyjnego. Powyższa regulacja wskazuje zatem, iż z chwilą wydania postanowienia o zabezpieczeniu prokurator, bez oczekiwania na jego uprawomocnienie się, kieruje do sądu wnioski o nadanie mu klauzuli wykonalności. Dopiero z chwilą uzyskania klauzuli wykonalności, odpis tytułu wykonawczego (postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym zaopatrzone w klauzulę wykonalności), prokurator przesyła z dodatkowym jednym odpisem postanowienia o zabezpieczeniu właściwemu organowi egzekucyjnemu w celu wykonania postanowienia. Niewłaściwa wydaje się zatem praktyka doręczania odpisu postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym podejrzanemu jeszcze przed skierowaniem do sądu wniosku o nadanie klauzuli wykonalności. Organem doręczającym to postanowienie jest bowiem organ egzekucyjny (najczęściej komornik sądowy), który doręcza to postanowienie podejrzanemu przy pierwszej czynności egzekucyjnej i od tej daty liczyć się będzie dla podejrzanego bieg terminu do wniesienia zażalenia na wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym (art. 805 k.p.c.). Powyższe oznacza również i to, że sąd rozstrzygając wniosek prokuratora o nadanie klauzuli wykonalności nie powinien żądać od wnioskodawcy stwierdzenia daty prawomocności tegoż orzeczenia, lecz wniosek ma rozpoznać niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 3 dni od dnia jego złożenia (art. 781¹ k.p.c.)⁷.

W przypadku postępowania w sprawach o przestępstwa popolite organem egzekucyjnym jest praktycznie zawsze komornik, który wykonuje dokonane zabezpieczenie.

⁷ Wniosek prokuratora o nadanie klauzuli wykonalności postanowieniu o zabezpieczeniu majątkowym, zgodnie z § 385 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS z 2003 r., Nr 5, poz. 22), jest rejestrowany w wykazie Kp, w którym ewidencjonowane są sprawy z zakresu szeroko rozumianego nadzoru sprawowanego przez sąd nad postępowaniem przygotowawczym w sprawach karnych.

Odmienne problematyka wykonywania postanowień o zabezpieczeniu majątkowym przedstawia się w przypadku, kiedy postanowienie to zostało wydane przez sąd.

Kodeks karny wykonawczy w przepisie art. 11 § 1 stanowi, iż sąd kierując orzeczenie do wykonania przesyła jego odpis lub wyciąg ze wzmianką o wykonalności, a w przypadku orzeczenia prawomocnego – z datą jego uprawomocnienia się, odpowiedniemu organowi powołanemu do wykonywania orzeczenia. Kodeks karny wykonawczy nie wymaga zatem, aby wszystkie orzeczenia sądowe podlegające wykonaniu były zaopatrywane w klauzulę wykonalności.

Stosownie do treści § 407 ust. 1 Regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych⁸, w razie wydania postanowienia o zabezpieczeniu roszczeń o naprawienie szkody lub grożących oskarżonemu kar majątkowych albo środków karnych o charakterze majątkowym, sąd przesyła bezzwłocznie odpis postanowienia, opatrzony wzmianką o wykonalności, właściwemu organowi egzekucyjnemu, zawiadamiając go o posiadanych danych w zakresie majątku oskarżonego.

Powyższe unormowanie jednoznacznie wskazuje, iż w przypadku sądowych postanowień o zabezpieczeniu roszczeń o naprawienie szkody, lub grożących oskarżonemu kar majątkowych (grzywny), lub środków karnych o charakterze majątkowym (nawiązka, przepadek), zbędne staje się nadawanie tym postanowieniom klauzuli wykonalności, gdyż do ich wykonania w drodze egzekucji wystarczające jest opatrzenie ich jedynie wzmianką o wykonalności. Również do wykonania orzeczenia o przepadku przedmiotów przestępstwa lub wykroczenia skarbowego, zabezpieczonych przez urząd celny, wystarczające jest przesłanie przez sąd temu urzędowi odpisu orzeczenia jedynie ze wzmianką o wykonalności (§ 412 ust. 1 Regulaminu sądowego). Można zatem stwierdzić, że właśnie z tego względu do wykonania postanowień o zabezpieczeniu wydanych przez sąd (w przeciwieństwie do postanowień wydanych przez prokuratora), ustawodawca zrezygnował z wymogu, aby postanowieniom tym przed ich skierowaniem do właściwego organu egzekucyjnego była nadawana klauzula wykonalności.

Postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, niezwłocznie po jego wydaniu, powinno być przesłane do właściwego organu egzekucyjnego (komornika sądowego lub urzędu skarbowego) w celu jego wykonania, i to bez oczekiwania na jego uprawomocnienie się. Nie oznacza to jednak, iż postanowienie to nie jest doręczane stronom. Pomimo iż cytowany przepis § 407 Regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych, w przeciwieństwie do przepisu § 170 ust. 1 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, nie wskazuje, komu postanowienie to należy doręczać, to jednak wydaje się, że i w tym przypadku znajdują zastosowanie przepisy art. 100 § 1–2 k.p.k., dotyczące doręczania orzeczeń, wydawanych na rozprawie i posiedzeniu.

⁸ Dz.U. z 1987 r. Nr 38, poz. 218 z późn. zm.

Nie można zatem zgodzić się z poglądem, iż oskarżonemu odpis postanowienia o zabezpieczeniu doręcza dopiero organ wykonujący to zabezpieczenie, w momencie przystąpienia do czynności zabezpieczających (art. 740 § 1 zdanie II k.p.c.)⁹. Podkreślić bowiem należy, iż wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu należy w postępowaniu egzekucyjnym do organów egzekucyjnych, co oznacza, iż nie można mówić o tym postępowaniu jako o dalszym ciągu postępowania zabezpieczającego¹⁰. Wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu, którego przedmiotem są kary majątkowe oraz roszczenia cywilne, będące przedmiotem postępowania karnego, odbywa się według przepisów kodeksu postępowania cywilnego (art. 25 § 1 i 2 k.k.w.). Oznacza to, iż organem właściwym do wykonania tych postanowień jest komornik sądu rejonowego i w postępowaniu tym nie mogą znaleźć zastosowania przepisy m.in. art. 740 k.p.c., dotyczące postępowania zabezpieczającego, albowiem znajdują tu zastosowanie przepisy regulujące egzekucję świadczeń pieniężnych (art. 844 k.p.c. i następne).

Inaczej wyglądać będzie wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu, którego przedmiotem jest środek karny przepadku przedmiotów, gdyż w tym przypadku organem egzekucyjnym jest urząd skarbowy, a wykonanie tych postanowień odbywa się według przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 27 k.k.w.)¹¹.

Wskazać należy również na skutki, jakie powstają z chwilą prawomocnego zakończenia sprawy dla wydanego w tej sprawie postanowienia o zabezpieczeniu. Zgodnie z treścią art. 294 § 1 k.p.k. zabezpieczenie upada, gdy nie zostaną prawomocnie orzeczone: grzywna, przepadek, nawiązka, świadczenie pieniężne, lub nie zostanie nałożony obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę ani nie zostaną zasądzone roszczenia o naprawienie szkody, a powództwo o te roszczenia nie zostanie wytoczone przed upływem 3 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia. Stwierdzenie, iż w podanych sytuacjach zabezpieczenie upada, ma doniosłe znaczenie z tego względu, że czyni zbędne wydanie postanowienia o uchyleniu postanowienia o zabezpieczeniu, albowiem upadek ten następuje z mocy samego prawa. Sąd, który wydał orzeczenie, o którym wyżej mowa, powinien jedynie powiadomić organ egzekucyjny, wykonujący to zabezpieczenie, o upadku zabezpieczenia poprzez przesłanie odpisu prawomocnego orzeczenia¹². Upadek zabezpieczenia nie oznacza jednak, że postępo-

⁹ J. Skorupka, *Wykonanie zabezpieczenia majątkowego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 2, s. 50.

¹⁰ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1998, s. 48.

¹¹ Ustawa z 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, tekst jedn.: Dz.U. z 2002 r. Nr 110, poz. 968 z późn. zm.

¹² T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, wydanie III, Zakamycze 2003, s. 740; § 407 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 19 listopada 1987 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych, tekst jedn.: Dz.U. z 1987 r. Nr 38, poz. 218 z późn. zm.

wanie egzekucyjne, wszczęte w celu wykonania postanowienia o zabezpieczeniu, ulega umorzeniu z mocy samego prawa. Otóż, postępowanie to zostanie umorzone dopiero przez organ egzekucyjny na wniosek skazanego, wobec którego na podstawie prawomocnego orzeczenia, o którym mowa w treści art. 294 § 1 k.p.k., nie orzeczono grzywny, przepadku, nawiązki, świadczenia pieniężnego, lub nie został nałożony obowiązek naprawienia szkody albo zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, ani nie zostało zasądzone roszczenie o naprawienie szkody, a powództwo o te roszczenia nie zostało wytoczone przed upływem 3 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia.

W zakresie przestępstw i wykroczeń skarbowych inaczej przedstawia się zagadnienie dotyczące organów wykonujących zabezpieczenie oraz organów egzekucyjnych. W tym przypadku organem wykonującym zabezpieczenie majątkowe jest urząd skarbowy, o ile kodeks karny skarbowy nie stanowi inaczej (art. 179 § 2 k.k.s.). Organem wykonującym zabezpieczenie majątkowe jest również urząd celny, o ile przedmiotem zabezpieczenia majątkowego są towary, wartości dewizowe lub krajowe środki płatnicze podlegające kontroli celnej lub kontroli dewizowej wykonywanej przez urząd celny lub będące w dyspozycji urzędu celnego (art. 179 § 3 k.k.s.). Powyższe jednak nie oznacza, iż w przypadku towarów, wartości dewizowych lub krajowych środków płatniczych, będących w dyspozycji urzędu celnego bądź podlegających kontroli celnej lub dewizowej wykonywanej przez ten organ, postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym w postępowaniu przygotowawczym może wydać urząd celny. Uprawnienie to pozostaje przy prokuratorze (arg. ex art. 122 § 2 k.k.s.). Organ celny mógłby natomiast dokonać tymczasowego zajęcia towarów podlegających kontroli celnej jako mienia ruchomego na zasadzie art. 295 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. i art. 150 § 1 k.k.s. Jeżeli zabezpieczenia majątkowego dokonał urząd celny, sąd kieruje orzeczenie do wykonania w tej części do tego organu (art. 179 § 4 k.k.s.). W przypadku orzeczenia środka karnego przepadku korzyści majątkowej lub ściągnięcia jej równowartości pieniężnej urząd celny lub urząd skarbowy (w zależności, który z nich realizował wcześniej ich zabezpieczenie) prowadzi także egzekucję orzeczonej równocześnie kary grzywny, przepadku przedmiotów lub ściągnięcia ich równowartości pieniężnej, o ile dokonywał uprzednio ich zabezpieczenia (art. 179 § 5 k.k.s.).

Prokurator wydający postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym w k.k.s., tak jak w przypadku przestępstw pospolitych, zgodnie z przepisem § 170 ust. 1 Regulaminu prokuratorskiego, powinien wystąpić do sądu z wnioskiem o nadanie temu orzeczeniu klauzuli wykonalności, a następnie po jej uzyskaniu odpis postanowienia o zabezpieczeniu wraz z klauzulą wykonalności (tytuł wykonawczy) oraz dodatkowo z jednym odpisem postanowienia o zabezpieczeniu (w celu doręczenia go podejrzanemu) przesłać właściwemu organowi w celu wykonania dokonanego zabezpieczenia majątkowego. W sytuacji, gdy postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym zostało wydane przez sąd, jego odpis zaopatrzony we wzmiankę o wykonalności jest przesyłany organowi wykonującemu zabezpieczenie majątkowe.